

UNIWERSYTET
WARSZAWSKI

Wydział Neofilologii

INSTYTUT
ANGLISTYKI

Warszawa, 10.06.2023

Prof. ucz. dr hab. Agnieszka Piskorska

Instytut Anglistyki

Wydział Neofilologii, Uniwersytet Warszawski

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Issy Al-Qaderi

pt. *Investigation of pragmatic competence of Polish and Yemeni students of English as a foreign language at the tertiary level*

(Badanie kompetencji pragmatycznej polskich i jemeńskich studentów języka angielskiego jako obcego na poziomie szkolnictwa wyższego)

1. Omówienie tematu i struktury pracy

Oceniana rozprawa doktorska stanowi studium porównawcze kompetencji pragmatycznych polskich i jemeńskich studentów uczących się języka angielskiego jako obcego. Ma ona charakter opisowo-empiryczny, a przedmiotem badania są kompetencje dotyczące zrozumienia i użycia trzech aktów mowy, tj. prośby, przepraszenia i odmowy. Jej nadrzędnym celem jest porównanie kompetencji w zakresie w/w aktów mowy pomiędzy badanymi grupami respondentów. W pracy sformułowano cztery główne pytania badawcze, z których pierwsze zostało rozbite na dwa pytania szczegółowe. W celu uzyskania odpowiedzi na te pytania, przeprowadzono badanie empiryczne, polegające na wypełnieniu arkuszy przez 125 studentów jemeńskich z Uniwersytetu w Ibb oraz 129 studentów polskich z Uniwersytetu Warszawskiego. Dane były zbierane za pomocą arkuszy typu *Written Discourse Completion Task*, *Multiple Discourse Completion Task*, skal rankingowych oraz skali Likerta. Zebrane w ten sposób dane poddano analizie przy zastosowaniu metod mieszanych, tj. ilościowych i jakościowych, i przeprowadzono na ich podstawie dyskusję, prowadzącą do sformułowania wniosków o charakterze ogólnym oraz wniosków ukierunkowanych na praktyczne wskazania dotyczące sposobu kształtowania kompetencji pragmatycznych w systemie edukacyjnym.

Praca liczy 262 strony oraz załączniki zawierające kwestionariusze użyte w badaniu empirycznym. Treść podzielona jest na wstęp i siedem rozdziałów, z czego ostatni stanowią wnioski. Układ treści jest logiczny i podporządkowany celowi pracy, choć należałoby rozważyć pewne przesunięcia treści pomiędzy rozdziałem 1 i 2 oraz skrócenie części opisowej, tj. rozdziałów 1-3. Szczegółowo odniosę się do tych sugestii w ocenie merytorycznej.

2. Ocena merytoryczna

Pierwsze trzy rozdziały przedstawiają tło teoretyczne badanych zjawisk językowych i kolejno poświęcone są pragmatyce jako dziedzinie językoznawstwa, kompetencji pragmatycznej jako części kompetencji językowej niezbędnej do posługiwania się językiem w komunikacji oraz miejscu języka angielskiego we współczesnym świecie oraz jego nauczaniu w Polsce i w Jemenie. Rozdział 1 przedstawia kolejno różne definicje pojęć takich jak pragmatyka, kontekst, akty mowy, implikatury, pochodzące z różnych prac teoretycznych a także podręczników. O ile wprowadzenie kluczowych pojęć używanych w pracy jest niezbędne, to nagromadzenie licznych definicji bez komentarza krytycznego nie służy płynności narracji. Być może z powodu takiego ilościowego podejścia do przedstawienia pojęć teoretycznych i nacisku na cytowanie jak największej liczby źródeł, Autor nie ustrzegł się pewnych nieścisłości których przykłady przytoczę poniżej. Na str. 10 Autor pisze:

„Speech acts were first defined in the 1960s and 1970s by Austin and Searle, who assumed that language is used not only to say things, but also to perform actions. Austin defines speech acts as "the actions performed in saying something" (Austin, 1975 as cited in Cutting, 2005, p. 16).

W odniesieniu do powyższego fragmentu nasuwają się dwa pytania: Dlaczego wprowadzenie do filozofii języka podstawowego i kluczowego dla rozprawy pojęcia aktu mowy przypisane jest dwóm autorom jednocześnie (tj. Austinowi i Searle'owi), bez zaznaczenia chronologii? Dlaczego powszechnie dostępne klasyczne dzieło Austina cytowane jest z wtórnego źródła?

Dalej na str. 11 Autor pisze:

„Austin developed the following taxonomy of speech acts: a locutionary act, an illocutionary act and a perlocutionary act. Taking Austin's tripartite division as the point of departure, Searle (1979) proposed a revised taxonomy of speech acts, dividing them into assertives, directives, commissives, expressives, and declaratives.”

Należy sprostować, że zaproponowany przez Searle'a podział aktów mowy na wyżej wymienione pięć kategorii nie jest rozwinięciem austinowskiego wydzielenia trzech podstawowych kategorii funkcjonalnych, tj. lokucji, illokucji i perlokucji. Typologia Searle'a stanowi rewizję wcześniejszej typologii Austina składającej się również z pięciu kategorii, tj. osądzeniowce (*verdictives*), sprawcze (*exercitives*), zobowiązaniowce (*commissives*), zachowaniowce (*behabitives*) i wykładniowce (*expositives*) (polska terminologia za Bohdanem Chwedończukiem). Zarówno typologia Austina jak i typologia Searle'a odnoszą się do rodzajów siły illokucyjnej, a więc do innego poziomu analizy niż wydzielenie triady lokucja-illokucja-perlokucja.

Z kolei w podrozdziale dotyczącym implikatury Grice'a Autor pisze (str. 23):

“Grice argues that speakers do not always observe the maxims. Either they do not observe them or they deliberately violate a maxim, for example, by using an implicature to imply more than is said (Grice, 1975). Therefore, speakers are not always willing to cooperate, and maxims are intentionally violated in order to be more polite (Terkourafi, 2021)”.

Powyższy fragment zawiera kolejną nieścisłość terminologiczną i merytoryczną. To prawda, że mówiący nie zawsze wykazują postawę współpracującą w komunikacji, ale niewspółpracujący rozmówca kłamie lub milczy i nie komunikuje implikatur, do których odczytania założenie o kooperacji i wspólnym kierunku konwersacji jest warunkiem koniecznym. Za błędne użycie czasownika „violate” można winić samego Grice'a, który używał go naprzemiennie z czasownikiem „flout”, jednak odpowiedzialność za błędne połączenie braku kooperatywności z intencją komunikowania znaczeń spoczywa na Autorze.

W rozdziale 1 odnalazłam również błędne odniesienia bibliograficzne, które stanowią jednak uchybienie merytoryczne, a nie formalne. Na str. 24 Autor zaczyna omawiać teorię grzeczności językowej:

„Politeness as a pragmatic concept was first introduced by Brown and Levinson in 1987, and it has become a research area of interest among linguists, especially sociolinguists and pragmatists (Leyang & Xiaoting, 2021; Redzwan et al., 2021).

Zwracam uwagę, że książka Brown i Levinsona z 1987 roku była rozwinięciem ich wcześniejszej o 9 lat pracy opublikowanej jako obszerny rozdział w zbiorze pod redakcją E. Goody'ego. Nie był to zresztą początek badań nad grzecznością językową, choć koncepcja Brown i Levinsona jest z pewnością najczęściej cytowaną teorią z wczesnej fazy badań nad grzecznością. Przytaczając krytykę tych badań, Autor powołuje się na pracę Gino (2001). Przypuszczam, że chodzi o znaną pracę Gino Eelen (2001), gdzie Gino to pierwsze imię Autora.

Najistotniejsze dla pracy kwestie związane z nauczaniem kompetencji pragmatycznej omówione są w podrozdziałach 1.9 i 1.10, gdzie Autor wykazuje bardzo dobrą znajomość istotnych zagadnień, takich jak różnica pomiędzy kontaktem z językiem a nauczaniem reguł, analogie pomiędzy przyswajaniem języka a uczeniem się L2 oraz skuteczność różnych metod nauczania kompetencji pragmatycznej. Powstaje jednak pytanie, dlaczego podrozdział ten nie został włączony do rozważań w ramach rozdziału 2-go, który w całości poświęcony jest kompetencji pragmatycznej. Zawiera szczegółowy przegląd literatury dotyczący tego zagadnienia oraz relacji do wcześniej używanego pojęcia „kompetencja komunikacyjna” i jej poszczególnych składników. Rozdział 2 jest skonstruowany podobnie jak rozdział 1: Autor kolejno wymienia i streszcza różne definicje i ujęcia, nie zawsze z odpowiednią dozą refleksji. Na tym tle pozytywnie wyróżniają się końcowe podrozdziały, począwszy od 2.7, opisujące czynniki wpływające na kompetencje pragmatyczne w języku L2. Autor pracy poświęca uwagę roli świadomości pragmatycznej w procesie uczenia się kompetencji w L2 oraz ograniczeniom nauczania w stosunku do przyswajania języka drugiego, które również jest pokrótce omówione. W tej części pracy autor umiejętnie zestawia różne perspektywy i konfrontuje ze sobą wyniki badań prowadzące niekiedy do odmiennych wniosków. Omawia także różnice pomiędzy różnymi modelami teoretycznymi, takimi jak model Białystok (1993) i hipoteza Schmidta (1993).

Rozdział 3 rozpoczyna się od omówienia pozycji języka angielskiego w świecie. Autor próbuje umiejscowić swoje własne badania w tym szerokim kontekście, pisząc na str. 85

„Seidlhofer (2003) points out that "English is being shaped at least as much by its nonnative speakers as by its native speakers" (p. 339). According to Rajagopalan (2004), WE belongs to everyone who speaks it, but it is nobody's mother tongue" (p. III). For this reason, the present study considers these issues of different English proficiencies and the context of English learning”

W mojej ocenie takie uzasadnienie nie jest potrzebne, gdyż w części empirycznej Autor przyjmuje postawę normatywną w swojej analizie, tzn. zakłada, że pewne wyrażenia są kontekstowo poprawne z punktu widzenia rodzimego użytkownika języka. Podobnie nie widzę uzasadnienia do zawarcia w pracy zagadnienia języka angielskiego jako *lingua franca*, które wykracza poza zakres pracy i nie łączy się w częścią empiryczną.

Kluczowe w tym rozdziale są podrozdziały przedstawiające nauczanie języka angielskiego w obu krajach. Autor zawarł ciekawy rys historyczny, choć w przypadku Polski oczekiwać by można większego skupienia na samej ewolucji metod nadszających za badaniami w zakresie glottodydaktyki niż przesłedzenia zmieniającego się statusu języka angielskiego w Polsce. Ta wielce istotna kwestia tendencji w nauczaniu angielskiego wspomniana jest tylko krótko w porównaniu obu krajów na str. 100 : “Polish teachers have a lot of opportunities to apply communicative teaching in their classes, where students appear to have enough time to participate, which contributes to their higher communication competence”.

Podsumowując pierwsze trzy rozdziały rozprawy łącznie, należy stwierdzić, że mogłyby być bardziej zwięzłe i zawężone do kwestii ściśle związanych z częścią empiryczną. Z drugiej strony, spełniają one swój cel dowodząc znajomości literatury przedmiotu w zakresie pragmatyki, kompetencji pragmatycznej i jej uczenia się oraz tradycji pedagogicznej w obu krajach.

Od rozdziału 4-go rozpoczyna się część empiryczna pracy. Autor szczegółowo i przekonująco uzasadnia wybór metody przeprowadzenia badań w celu znalezienia odpowiedzi na pytania badawcze. Jest to metoda mieszana, ilościowo-jakościowa zastosowana do danych uzyskanych poprzez wypełnienie kwestionariuszy. Dokładnie opisany jest sposób zbierania danych oraz populacja uczestników, w rozbiciu na parametry takie jak wiek, płeć, a także liczbę lat nauki angielskiego na uniwersytecie oraz czas spędzony w kraju anglojęzycznym, użycie języka poza zajęciami i inne. Metody statystyczne są adekwatnie dobrane do rodzaju danych. Widoczne jest, że Autor przygotował badanie starannie, przeprowadził również badania pilotażowe na niewielkich próbach, które pozwoliły udoskonalić kwestionariusze. Autor pozytywnie zweryfikował również rzetelność instrumentów analizy, wykazując się wiedzą na temat stosowania różnych narzędzi zbierania danych, ich zalet i ograniczeń.

Rozdział 5 przedstawia zebrane przez Autora dane z podziałem na poszczególne kategorie aktów mowy w obu badanych grupach. Analiza danych przeprowadzona jest bardzo

szczegółowo, czytelnie i przystępnie w odniesieniu do czterech pytań badawczych, jest też adekwatnie ilustrowana przykładami z kwestionariuszy. Za szczególnie ciekawą obserwację uważam wyróżnienie strategii językowych używanych do wyrażania aktów mowy, gdyż w ten sposób uwidocznione zostało użycie odmiennych struktur językowych w obu grupach. Również test zrozumienia implikatur przynosi bardzo interesujące obserwacje dotyczące badanych grup. Doceniam wnikliwość i subtelność analizy implikatur. Bardzo dobrym pomysłem było również zbadanie nastawienia do kształcenia kompetencji pragmatycznych w obu grupach. Rozdział 6 przynosi szczegółowe omówienie i podsumowanie wyników w odniesieniu do postawionych pytań badawczych z rozbiciem na poszczególne akty mowy i na tle prac innych autorów, w których badano podobne zagadnienia. Odniesienia do innych badań nie wnoszą wiele z punktu widzenia interpretacji wyników uzyskanych przez Autora, ale pozwalają usytuować Jego pracę w szerszej perspektywie.

Podsumowując część empiryczną pracy, należy docenić solidną pracę Autora włożoną w konstrukcję kwestionariuszy, przeprowadzenie badań, analizę wyników i dyskusję. Dzięki temu, że wszystkie elementy kwestionariuszy zostały dobrze przemyślane i przetestowane w badaniu pilotażowym, część empiryczna pracy przyniosła odpowiedzi na pytania badawcze i uzyskała spójny kształt.

Rozdział 7 przedstawia wnioski z pracy, czyli podsumowanie wyników, ich wpływ na stan aktualnych badań oraz możliwe ograniczenia. W mojej ocenie wnioski z pracy są wartościowe i wnoszą nową jakość do stanu badań nad kompetencją pragmatyczną. Jak już wskazywałam powyżej, za najbardziej interesujące uważam wykazanie różnic w stosowaniu strategii językowych w wyrażaniu prośb, przeprosin i odmowy, pomimo podobieństwa pomiędzy grupami wyrażającego się w preferowaniu pośrednich sposobów komunikacji. Również wnioski uzyskane z analizy pozostałych kwestionariuszy są bardzo cenne. Wspólnie dają spójny obraz różnic pomiędzy badanymi grupami, ponieważ wyniki każdego testu tłumaczą te uzyskane w pozostałych. Omawiając implikacje rozprawy, Autor zwraca uwagę, że daje ona podstawę do wyciągnięcia licznych wniosków o charakterze pedagogicznym. Wśród nich, wymienia m.in. włączenie do nauczania analizy typowych sytuacji komunikacyjnych na podstawie różnego rodzaju materiałów audiowizualnych i zwracanie uwagi na rolę implikatur konwersacyjnych. To ostatnie sprzyja, jak podkreśla Autor, nie tylko zwiększeniu kompetencji pragmatycznych, ale także rozwijaniu umiejętności krytycznego myślenia. Autor wyraża także opinię, że obcowanie z komunikacją implicytną w ramach lekcji językowych wpływa na ogólny rozwój zdolności inferencyjnych

Powyższe obserwacje i wnioski mają zastosowanie do obu badanych grup, choć w różnym stopniu z uwagi na wykazane różnice ilościowe. Natomiast w odniesieniu do nauczania języka angielskiego w Jemenie, Autor wskazuje konieczność daleko idących i głębokich zmian w programach i podręcznikach oraz kształceniu nauczycieli.

Autor wskazuje też na ograniczenia przeprowadzonych przez siebie badań. Część z nich wynika z zastosowania kwestionariuszy jako metody zbierania danych, gdyż nie są to spontaniczne wypowiedzi w naturalnych kontekstach. Do ograniczeń projektu zalicza również zawężenie do trzech rodzajów aktów mowy i implikatur, stwierdzając, że w pracy nie było możliwości zbadać wszystkich aspektów kompetencji pragmatycznych. Trudno się z tą obserwacją nie zgodzić, dodam jednak, że badanie wszystkich kompetencji pragmatycznych trudno byłoby zaprojektować i przeprowadzić.

Z pewnością istotnym czynnikiem, który nie został uwzględniony w analizie jest kontakt z L2 w naturalnych sytuacjach. Aby uwzględnić tę zmienną, wskazane byłoby przeprowadzenie badań na większych populacjach.

Omawiając kierunki dalszych badań, Autor słusznie zauważa, że rozprawa przeciera szlak na drodze do gruntownego poznania kompetencji pragmatycznej osób uczących się języka angielskiego jako L2, zwłaszcza w grupie posługującej się językiem arabskim jako rodzimym. Idą za tym wszelkie dalsze działania mogące tę kompetencję podnieść, czyli m.in. rewizja podręczników oraz kształcenia nauczycieli.

3. Ocena formalna

Praca jest poprawna pod względem językowym, spełnia również wymagania dotyczące rejestru akademickiego. Autor nie ustrzegł się drobnych błędów stylistycznych (np. powtórzeń), które nie wpływają znacząco na jakość formalną pracy. Część statystyczna wraz z wykresami i ich analizą przedstawiona jest czytelnie. Bibliografia jest obszerna i jak wskazywałam w ocenie merytorycznej, część cytowań odnoszących do źródeł wtórnych można by pominąć.

4. Konkluzja

Pomimo wskazanych wcześniej uchybień w części opisowej pracy, jej część empiryczną uważam za w pełni satysfakcjonującą. Praca przyniosła odpowiedzi na postawione pytania badawcze, a uzyskane wyniki mogą być przydatne nie tylko w kontekście EFL, ale również jako przyczynek do badania komunikacji międzykulturowej. Autor powinien rozważyć opublikowanie wyników w postaci artykułu.

Stwierdzam, że praca spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim określone w Ustawie z dn. 20 lipca 2018 r *Prawo o Szkolnictwie Wyższym i Nauce* i wnoszę o dopuszczenie Autora do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

Agnieszka Piskorska